

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Лях Нелі Василівни «Адміністративно-правові засади реалізації гендерної рівності Національною поліцією України», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження.

Забезпечення гендерної рівності – це складний процес, який вирізняється своєю багатоаспектністю. Урахування гендерного аспекту й подолання гендерних стереотипів у цій сфері є вкрай важливими, адже основними критеріями в цьому разі мають бути професіоналізм і компетентність. Реалізація гендерної рівності Національною поліцією є об'єктивно можливим за умови існування реально діючого правового механізму, за допомогою якого цей процес буде впроваджуватися у суспільне життя через діяльність державних і громадських інституцій та підкріплюватися гарантіями з боку держави. Формування нормативно-правового складника реалізації гендерної рівності Національною поліцією не є комплексним, структурним і лінійним процесом і відбувається під впливом міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Сучасний стан та проблеми гендерної рівності в оборонному секторі та зокрема Національній поліції були предметом дослідження таких науковців, як О. Гузьман, Н. Галіциної, О. Дрозда, І. Зотової, Н. Камінської, М. Калітник, Н. Ляшенко, Г. Литовченко, А. Політової, Л. Петрової, О. Панфілова, І. Севрук, О. Смірнкової, Л. Філянінової, С. Чернявського, Е. Чеманкової та ін.

Але сучасне комплексне дослідження адміністративно-правових засад реалізації гендерної рівності Національною поліцією України сьогодні відсутнє, що і актуалізує тему цієї наукової розвідки.

У зв'язку із зазначеним, тема дисертації Н.В. Лях є теоретично і практично значущою, а її актуальність не викликає сумнівів.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки.

Об'єктивний аналіз обрання та ефективності застосування методів дослідження, визначених Н.В. Лях, дає підстави стверджувати про належний науковий рівень рецензованої дисертації. Зокрема, за допомогою діалектичного методу, методів аналізу, синтезу, дедукції, індукції, абстрагування та узагальнення визначено та систематизовано окремі правові категорії, що характеризують адміністративно-правові засади реалізації гендерної рівності Національною поліцією України, а також надало можливість досліджувати проблеми в єдності їх змісту та юридичної форми (п.1.2). Використання історико-правового методу дало змогу з'ясувати стан наукової розробленості проблем дотримання гендерної рівності поліцією на різних етапах становлення та розвитку (п. 1.1). Логіко-семантичний метод сприяв формуванню, поглибленню та конкретизації категоріального апарату. Спеціально-юридичний метод надав можливість здійснити детальний аналіз сучасного стану законодавчих положень, завдяки чому розроблено пропозиції з усунення наявних теоретико-правових суперечностей, а також колізій у законодавчих актах (п.2.1). Формально-логічний та герменевтичний методи використано під час аналізу чинного законодавства з питань забезпечення Національною поліцією України гендерної рівності та сприяли виокремленню критичних проблем і зауважень, а методи моделювання і прогнозування були спрямовані на формування пропозицій та рекомендацій за результатами встановлених проблемних аспектів (п.2.2, п.2.3). Завдяки формально-юридичному методу окреслено основні міжнародно-правові стандарти забезпечення гендерної рівності Національною поліцією України. Методи порівняльного законодавства та порівняльного правознавства дали змогу визначити найперспективніші зарубіжні моделі реалізації поліцією гендерної рівності. Комплексне застосування цих методів забезпечило повноту й об'єктивність положень, сформульованих у дисертаційному дослідженні (п.3.1, п.3.2).

Основні висновки і рекомендації дисертантки опубліковані у трьох наукових статтях у фахових вітчизняних періодичних виданнях, дві публікації в іноземних журналах, у семи тезах доповідей на конференціях.

Зазначені публікації відображають обґрунтування отриманих наукових результатів відповідно до поставленої мети і завдань дослідження, а також задовольняють вимогу щодо опублікування не більше однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання, що цілком відповідає умовам зарахування публікацій, наведених у списку публікацій здобувачки за темою дисертації.

Для обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо адміністративно-правових засад реалізації гендерної рівності Національною поліцією України авторка проаналізувала достатню кількість наукових джерел (406 найменувань).

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачкою досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені здобувачкою результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Зокрема, вперше сформульовано авторську дефініцію адміністративно-правового регулювання гендерної політики в діяльності поліції як сукупності визначених нормами адміністративного права інструментів і засобів, які використовують з метою забезпечення уповноваженими суб'єктами Національної поліції ефективного регулювання правовідносин за гендерною ознакою; з'ясовано сутність принципу гендерної політики в діяльності поліції, взаємовплив і взаємозалежність принципу гендерної рівності з іншими фундаментальними загальноправовими та спеціальними принципами; доведено обґрунтованість і практичну необхідність дотримання міжнародних стандартів та використання Україною передового зарубіжного досвіду реалізації адміністративно-правових механізмів гендерної політики органами поліції: послідовна криміналізація різних форм насильства за гендерною ознакою (посилення відповідальності за вчинення насильства, свідком якого є дитина;

неможливість уникнення кримінальної відповідальності за вчинення насильства за ознакою гендера повторно); застосування спеціальних електронних GPS-браслетів з метою відстеження та оперативного реагування на наближення кривдника до потерпілої особи; максимальне залучення громадських формувань до виявлення, запобігання та протидії виявам дискримінації за гендерною ознакою.

Авторка удосконалила науково-теоретичні уявлення про зміст гендерної політики в діяльності поліції, яка не обмежується запобіганням і протидією правопорушенням у сімейно-побутовій сфері та поширюється на врахування в кадровій політиці принципу гендерної рівності, виконання завдань з охорони прав і законних інтересів людини, суспільства й держави, забезпечення публічної безпеки та порядку тощо; понятійно-категоріальний апарат терміносистеми «гендерна рівність» шляхом авторського визначення та уточнення таких дефініцій, як «насильство за гендерною ознакою», «адміністративно-правове регулювання гендерної політики в діяльності поліції»; наукові ідеї стосовно доцільності проведення для поліцейських тренінгів із формування толерантного ставлення та неприпустимості порушення прав представників ЛГБТ, недопущення гомофобії/трансфобії, налагодження комунікації з представниками сексуальних меншин; – наукове положення про кадрове наповнення служб у справах дітей та інших державних структур фахівцями у сфері дитячої психології; розуміння взаємодії та напрямів взаємоузгоджених дій поліції, державних органів, зокрема й інших держав, установ і громадськості щодо забезпечення гендерної рівності на загальнодержавному, місцевому рівнях та з громадськістю; наукові позиції щодо використання органами Національної поліції месенджерів (текстових повідомлень, онлайн-чатів, чат-ботів тощо) як найефективніших у запобіганні та протидії насильству за гендерною ознакою; положення про запровадження практики обов'язкового винесення працівниками уповноважених підрозділів поліції термінових заборонних

приписів стосовно кривдника щодо кожної особи – жертви насильства, зокрема щодо дитини, яка стала очевидцем акту насильства.

Дістало подальший розвиток: ретроспективний аналіз запобігання та протидії поліцією правопорушенням за ознакою гендера на території сучасної України, періодизація їх та характеристика виокремлених історичних етапів; аргументування необхідності використання в національному законодавстві терміна «гендер» замість поняття «стать», коли йдеться про біологічні, соціально-психологічні й інші особливості осіб різної статевої приналежності, а також доповнення законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» термінами «гендер», «домашнє насильство за гендерною ознакою», «мобінг» і «сталкінг», встановлення за такі дії адміністративної відповідальності в Кодексі України про адміністративні правопорушення (КУпАП); твердження про включення до статистичної звітності Національної поліції результатів протидії насильству за гендерною ознакою, що не будуть обмежені сімейно-побутовою сферою; аргументи на користь віднесення до видів адміністративних стягнень направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за гендерною ознакою, і доповнення ст. 27-1 КУпАП, що визначатиме зміст програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за гендерною ознакою, та процесуальний порядок її ініціювання; обґрунтування доцільності конкретизації в ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» повноважень поліції з метою підвищення ефективності її взаємодії з іншими суб'єктами запобігання та протидії гендерно-обумовленому домашньому насильству, зокрема й з уповноваженими суб'єктами інших держав, щодо громадян України, які перебувають за кордоном, тимчасово виїхали з країни через військову агресію РФ; аргументація законодавчого визначення обов'язку центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді повідомляти службу у справах дітей про випадки вчинення або реальної загрози вчинення домашнього

насильства не лише коли насильство було застосовано щодо дитини, а й коли вона була його очевидцем; положення про нагальність долучення в період воєнного стану уповноважених підрозділів поліції до процедури всиновлення та передачі під опіку дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, до відбору кандидатів у патронатні вихователі, здійснення безперервного моніторингу за психологічним кліматом у сім'ях, у яких раніше були звернення щодо застосування насильства; доведення доцільності внесення змін до бланка форми оцінки ризиків вчинення домашнього насильства шляхом зазначення в ній запитання щодо висловлення погроз чи застосування насильства за гендерною ознакою з метою встановлення найефективніших заходів реагування, спрямованих на припинення такого насильства й попередження його повторного вчинення.

Результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію під час доповідей на наукових конференціях різного рівня, були опубліковані у фахових виданнях та за кордоном. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання Н.В. Лях впроваджено в освітній процес наукову та практичну діяльність.

Дисертаційне дослідження Н. В. Лях проведено на високому науково-методичному і методологічному рівнях, результати та положення наукової праці, що винесені на захист, відповідають вимогам щодо здобуття ступеня доктора філософії, є обґрунтованими і логічними, мають високий ступінь наукової новизни і практичне значення. Це дає підстави стверджувати, що здобувачка цілком опанувала методологію наукового дослідження та правильно її використала під час наукового пошуку щодо вирішення проблем адміністративно-правових засад реалізації гендерної рівності Національною поліцією України.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Н. В. Лях є комплексним дослідженням теоретичних, практичних і методичних засад реалізації гендерної рівності Національною поліцією

України. Низка результатів та висновків, що отримані в роботі, сформульовано вперше, вони логічні та мають високий ступінь наукової новизни, їх обґрунтованість є належною. Пропозиції авторки щодо удосконалення адміністративно-правового законодавства правильно оформлені і мають вагоме теоретичне та практичне значення. Рекомендації дисертантки науково аргументовані та ґрунтуються на висновках дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Н. В. Лях належним чином структуроване, містить анотацію, зміст, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел і додатки, загалом відповідає вимогам МОН України до оформлення дисертацій. У додатках до дисертації, розміщені акти впровадження результатів дисертаційної роботи, статистичні та аналітичні дані про результати опитування поліцейських (інспекторів ювенальної превенції, дільничних офіцерів поліції, поліцейських патрульної поліції) у сфері реалізації гендерної політики, проведеного в межах дисертаційного дослідження «Адміністративно-правові засади реалізації гендерної рівності Національною поліцією України» (289 респондентів).

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Лях Нелі Василівни є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження. Безумовно позитивно оцінюючи дисертацію Лях Нелі Василівни, доцільним є зупинитися на ряді її дискусійних положень.

1. У висновках до Розділу 1 авторка висловлюється щодо встановлення в ст. 173-2 КУпАП відповідальності за вчинення домашнього насильства (у тому числі за гендерною ознакою), виокремивши при цьому в окрему норму КУпАП відповідальність за вчинення гендерного насильства, що виходить за межі сімейно-побутових

відносин. Вилучити із санкції даної статті штраф як вид адміністративного стягнення, натомість доповнити таким видом адміністративного стягнення як направлення на проходження програми для кривдника. Направлення особи, яка вчинила домашнє насильство чи домашнє насильство за гендерною ознакою на проходження програми для кривдника, на думку авторки, слід віднести до видів адміністративних стягнень (ст. 24 КУпАП), визначити його як основним, так і додатковим адміністративним стягненням (ст. 25 КУпАП). Відповідно, ст. 39-1 КУпАП пропонується вилучити, і доповнити ст. 27-1, яка визначатиме зміст програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за гендерною ознакою, і процесуальний порядок її ініціювання.

На нашу думку робота значно б виграла якби авторка подала пропозиції у табличному вигляді у порівнянні з чинним законодавством і обгрунтувала їх.

2. З тексту Розділу 1 пп. 1.3. «Принципи гендерної політики та впровадження їх у діяльність поліції» не вбачається чіткого поділу між поняттями «принципи діяльності поліції», «принципи гендерної рівності в діяльності Національної поліції України» та «принципи гендерної політики в діяльності поліції» і їх класифікацією.
3. У Розділі 2 пп 2.2 «Діяльність спеціальних мобільних груп поліції щодо протидії насильству за гендерною ознакою», а саме на с.135 автор наголошує на особливостях алгоритмів реагування на факти домашнього насильства з запровадженням карантинних обмежень, під час воєнних дій в Україні та робить висновок про доцільність подальшого функціонування мобільних груп поліції у запобіганні та протидії насильству за гендерною ознакою, домашньому насильству в Україні у післявоєнний час. Однак авторка не наводить приклади таких алгоритмів, не вносить авторські пропозиції до чинного законодавства, або створення окремого документу щодо реагування

мобільних груп поліції на випадки домашнього насильства під час кризових ситуацій (зокрема пандемії COVID-19, запровадження воєнного стану та у післявоєнний стан) або рекомендації щодо вдосконалення їхньої роботи.

4. У Розділі 2 пп 2.3. «Взаємодія поліції з державними органами, установами та громадськістю щодо забезпечення гендерної рівності», а саме на с.149 авторка зазначає «Системність міжвідомчого реагування на гендерно-обумовлене насильство не може обходитися виключно «особистими зв'язками» у професійній діяльності». При цьому посилається на працю Р. Опацького (*Механизм координации деятельности субъектов ювенальной политики в Украине. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. No 1 (11). С. 61–64*). Далі, у продовження цьому, авторка висуває припущення про те, що «для цього слід створити офіційний міжвідомчий координаційний орган, до складу якого мають входити представники суб'єктів, що вживають заходи у сфері запобігання та протидії насильству за гендерною ознакою». Однак на цьому думка авторки обривається. З тексту не зрозуміло який правовий статус цього органу? Як буде розкриватися координація як функція управління? Підпорядкованість? Думка авторки не має логічного завершення а відтак пропозиція втрачає свою практичну значущість.

Водночас, зазначене не впливає на загальну позитивну оцінку виконаної роботи, підкреслює її новаторський характер та складність предмету наукового дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертаційна робота Н.В. Лях на тему «Адміністративно-правові засади реалізації гендерної рівності Національною поліцією України», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. В ній отримано нові науково обґрунтовані

результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем реалізації гендерної рівності Національною поліцією України.

Дисертаційна робота Н.В. Лях на тему «Адміністративно-правові засади реалізації гендерної рівності Національною поліцією України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (з наступними змінами та доповненнями) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка – Лях Неля Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

доцент кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ
доктор політичних наук, доцент

Марина СПІВАК

